

SODOBNA DILEMA MEDIJEV: KJE SO MEJE MED
ZASEBNOSTJO IN PRAVICO DO INFORMIRANJA?

Povzetek. *Autor obravnava človekove pravice in svobščine, še posebej pravici do informiranja in do zasebnosti. Slednji sta v Evropski konvenciji o človekovih pravicah, pa tudi komentarjih Evropske komisije in sodišča konceptualno nedorečeni. Šele Praška deklaracija o politiki medijev je jasneje definirala doktrino svobod in pravic ter naglasila evropsko tradicijo publicistike. Autor analizira tradicionalne teze o pravici do informiranja in pravici do zasebnosti ter ugotavlja: prvič, današnja opredelitev pravice do informiranja je le medel odsev zgodovinsko formuliranih pravic; bistvo človekovega bivanja je pravica, da ljudje med seboj komunicirajo kot enakopravne osebnosti, "kot intelektualne sile, kot razumni razlogi"; drugič, v sistemu parlamentarne demokracije in elitističnih koncepcij države pravica do informiranja ostaja torzo; zato meni, da bodo pravice dobile prave razsežnosti šele v sistemu participatorne demokracije. Pisec obravnava kršitve pravice do zasebnosti (v osebem življenju, pri varstvu podatkov v državi, v podjetjih, v medicini, v novinarstvu). Medijska svoboda se sooča z načelom varstva časti in ugleda oseb javnega življenja, zato se avtor zavzema za visoke standarde in etos novinarske profesije. V sklepnih mislih opozori na "deregulacijske" posege novih TV mogotcev ter na odgovornost medijev, da ohranjajo in krepijo zavest o slovenski identiteti. Ključni pojmi: pravica do informiranja, zasebnost, komunikologija*

Javnost in civilna družba sta bili v politični filozofiji, politični sociologiji in komunikologiji vedno razumljeni kot demokratična paradigma nasproti monistični koncepciji države, oblasti in moči. Harold Lasky je zato svoj koncept pluralizma razvil kot antitezo monizmu in "monistični" državi, ki apsolutizira državno oblast in vzpostavi suverenost državne oblasti nad vsemi družbenimi organizacijami (družina, cerkev, lokalne skupnosti, funkcionalna in profesionalna združenja). V sodobni družbi "monistični" model države "vsiljuje" novodobna politična elita, ki skuša nadzirati vse bistvene točke politične, ekonomske, vojaške, policijske, informacijske, znanstvene, vzgojno-izobraževalne, pa tudi kulturne moči.

* Dr. France Vreg, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani

Komunikološke analize današnjih pluralističnih demokracij kažejo na neenakomerno porazdelitev politične in ekonomske moči, kar se odraža tudi v neenaki porazdelitvi informacijske moči. Komunikologi v teh družbah razkrivajo silnice ideološke, politične, informacijske in kulturne dominacije vladajočih struktur. Zato moramo uveljavljanje človekovih pravic presojati z vidika uresničevanja paradigme politične demokracije. To spoznanje je vodilo avtorje Evropske konvencije o človekovih pravicah, ki so v preambuli še posebej naglasili, da je načela pravičnosti in miru v svetu najlažje zavarovati z dejansko politično demokracijo. Ta preambula zato vključuje pojem politične demokracije, ki je manjkal v statutu Sveta Evrope.

Evropska konvencija vsebuje tudi člene, ki zadevajo pravico do svobodnega izražanja in do informiranja (10. člen), pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi (9. člen) ter pravico do spoštovanja zasebnosti, družinskega življenja, doma in dopisovanja (8. člen) (Comien 1995, 66-97). Omenjene pravice skušajo opredeliti tudi vloga javnosti, javnega mnenja in množičnih medijev.

Evropska konvencija je doslej najbolj učinkovita pogodba človeštva o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Vendar so mnoga načela svobode javnosti, medijev in svobodnega izražanja ostala konceptualno nedorečena. Sodna praksa Evropske komisije in Sodišča za človekove pravice je v praksi preverila mnoge pritožbe in v devetdesetih letih jasneje opredelila smisel in razsežja nekaterih členov.

Šele praška Evropska ministrska konferenca o politiki množičnih medijev (Council of Europe 1994, 3-17) je jasneje definirala doktrino svobod in pravic: naglasila je evropsko tradicijo svobode misli, predvsem pa je v ospredje postavila postulat, da vlade ne morejo podeljevati svobode niti ne smejo omejevati pravice medijev in novinarjev po kritičnem nadzoru oblasti.

Kljub temu se zastavlja vprašanje, ali sedanja opredeljevanja svobod in pravic ne ostajajo le v okvirih klasičnih teorij parlamentarne demokracije? In: Ali nudijo možnosti razmisleka o definiranju teh pravic v razsežnostih participatorne demokracije?! Zato velja pregledati vizije, ki jih je imelo človeštvo o svobodi misli in pravici do komuniciranja.

Pravica svobodnega komuniciranja enakopravnih osebnosti

Svobode in pravice so vznemirjale človeka že od nekdaj, saj sta bistveni vprašanji človekovega bivanja. V zgodovini so ju formulirali kot svobodo misli in mnenja ter ju pojmovali kot temeljno sestavino splošne svobode posameznika.

Svobodo tiska, kot pravico neločljivo povezano s človekovo svobodo nasproti suverenosti države, so najprej zabeležili v Angliji. Ko pa so uvedli cenzuro, je pesnik Milton izdal svoj sloviti poziv za svobodo tiska, filozofsko-politični esej *Areopagitico* (1644), v katerem uvodno citira spev antičnega pesnika o svobodi. Z nastankom strank je nastala tudi publicistična platforma kritičnega opozicijskega novinarstva, ki ga je s svojim listom *Craftsman* (1726) uvedel publicist in politik Bolingbroke. To je bilo veliko dejanje: "Osnovanje samostojnega novinarstva,

ki se je znalo postaviti proti vladi in ki je znalo kritično komentiranje voditi proti vladi ... in ga dvigniti na status nečesa normalnega" (Kluxen 1956, 187).

V evropskih deželah se je politični tisk razvil kasneje, sredi osemnajstega stoletja. Zato pa so enciklopedisti razvili liberalno doktrino o naravni pravici človeka do svobodnega izražanja: Jaucourt je zapisal, da so neprijetnosti svobode tiska le neznatne nasproti prednostim, ki bi nastopile, če bi ta pravica postala skupna vsemu človeštvu. Diderot pa je opozoril na nujnost etičnega kodeksa za novinarje: "Ni dovolj, da ima časnikar znanje, ampak mora biti tudi pravičen ..., imeti mora tehtno in globoko presojo, okus in ostroumnost ..., ničesar ne sme potvarjati in spreminjati." (Terrou 1962, 23).

Svoboda tiska in govora sta bili svečano vpisani kot osebna pravica človeka skoraj istočasno v Ameriki in Franciji. Deklaracija o pravicah države Virginije jo navaja že leta 1776. Najbolj znamenita in pogosto citirana pa je razglasitev svobode sporočanja, ki jo vsebuje francoska Deklaracija o pravicah človeka in državljana (1789)¹.

Sposobnost sporočanja misli soljudem je bila Robespieru tista "najbolj čudovita lastnost, ki človeka ločuje od živali". Toda edikt pariške komune je že omejeval to svobodo. V času jakobinske diktature je Saint-Just izjavil, da "za sovražnike svobode ni svobode". Pod direktorijem je tisk imel svobodo, dokler je ni prekinila "bartolomejska noč novinarjev".

Svoboda misli in mnenja sta torej bili v zgodovini človeštva tisti pravici, ki so ju svečano zapisovali v deklaracije, konvencije, ustave in zakone, hkrati pa ju kovali v verige. O teh pravicah so pisali filozofske traktate, hkrati pa so ju zlorabljali za vladavino nad ljudmi. Zato svoboda misli in mnenja ne more biti "stanje", uzakonjena pravica, marveč je lahko le nenehna dejavnost ljudi, način osvobajanja človeka, boj za doseganje te temeljne človekove pravice.

Današnja pravica do informiranosti je samo medel odsev klasičnih pravic. Ne vsebuje bistva človekovega bivanja: *pravico svobodnega sporočanja*, pravico, da bi ljudje *med seboj komunicirali kot enakopravne osebnosti*, kot "intelektualne sile, kot razumni razlogi", ne pa kot podrejeni državljani, kot objekt medsebojne manipulacije.

Unescova deklaracija o pravici do komuniciranja, pri kateri smo sodelovali tudi slovenski komunikologi, povsem jasno naglašja, da te človekove pravice ne moremo reducirati le na informiranje sogovornika in javnosti. V komunikacijskem procesu ni možna "nikakršna enostranska intencija, transmisija in recepcija" (Merten 1977, 46). Komuniciranje je *dvostranski recipročni proces* (Vreg 1990, 25). Unescova deklaracija komuniciranje opredeljuje kot dvostranski proces, v

¹ Svobodo tiska že leta 1776 navaja Deklaracija o pravicah države Virginije, kjer v 12 členu navaja, da je svoboda tiska eden največjih branikov svobode in le despotske vlade jo okujejo v sponse. Ustava ZDA iz leta 1787 teh pravic več ne omenja. Prvo dopolnilo ustave iz leta 1791 pa vsebuje določbo, da kongres ne bo izdal nobenega zakona, ki bi omejeval svobodo govora in tiska. Francoska Deklaracija o pravicah človeka in državljana (26. 8. 1789) razglša svobodo v 4. členu. To načelo prilagaja 11. člen o svobodi izražanja in tiska: "Svobodno sporočanje misli in mnenj je ena izmed najbolj dragocenih človekovih pravic. Vsakdo lahko svobodno govori, piše, tiska, le da je odgovoren za zlorabo te svobode v primerih, ki jih določa zakon" (Terrou 1962, 25).

katerem je recipient pripravljen sporočilo sprejeti (razumeti) in se nanj kompetentno odzvati.

Evropska konvencija naglašja pravico do svobodnega izražanja, ki obsega svobodo mišljenja ter sprejemanja in sporočanja obvestil brez vmešavanja javne oblasti in ne glede na meje, vendar omogoča državam, da zahtevajo dovoljenje za delo medijev. Konvencija naglašja, da izvrševanje teh svoboščin vključuje tudi dolžnosti in odgovornosti in je zato podvržena pogojem, omejitvam ali kaznim, ki jih določa zakon; te so nujne zaradi varnosti države, njene ozemeljske celovitosti, zaradi javne varnosti, preprečevanja neredov in zločinov itd. Iz tega je razvidno, da konvencija v drugem odstavku tega člena navaja toliko omejitev, da je pravica do svobodnega izražanja in informiranja zelo omejena.²

Mnogo kasneje (1985) je Evropska komisija nekoliko preoblikovala pomen teh omejitev in naglasila, da je za uveljavljanje te pravice posebnega pomena "svoboda tiska, ker sporoča informacije in ideje ter zadovoljuje pravico javnosti, da le-te sprejema" (Comien 1995, 81).

Svobode novinarja kot človekove pravice. Šele Praška resolucija št. 2 Evropske ministrske konference o politiki množičnih medijev (1994) je povsem jasno opredelila novinarske svobode kot človekovo pravico. Ugotovila je, da je svoboda izražanja, ki vključuje tudi svobodo medijev, temeljni pogoj za resnično demokratično družbo.

"Zaradi obstoja in razvoja prave demokracije moramo zahtevati obstoj in krepitev svobodnega, neodvisnega, pluralističnega in odgovornega novinarstva. Ta zahteva odseva v potrebi novinarstva:

- da informira posameznika o aktivnostih javne moči, kot tudi o aktivnostih zasebnega sektorja ter jim tako omogoči oblikovanje mnenj;*
- da dovoli tako posameznikom kot skupinam izražanje mnenj, ker tako prispeva, da informira javne in zasebne močnike, kot tudi družbo nasploh o njihovih stališčih;*
- da izvajanje različnih tipov moči podurže kontinuirani in kritični preiskavi."*³

Tako se je ta resolucija vendarle približala viziji človeštva o pravici posameznika in javnosti, da mediji omogočijo javnosti kritično razmišljanje o dejavnosti vlad, javnih in zasebnih nosilcev moči in da opravljajo nadzorno funkcijo. S tem je tudi "odpravila" omejitve, ki jih je svobodi tiska predpisoval 10. člen Evropske konvencije. Očitno je v Evropi dozorelo spoznanje, da sta tudi danes pravica do obveščenosti, do svobode tiska in pravica dostopa do medijev z veliki-

² Popolne navedbe 10. člena in drugih členov bralec najde v knjižnici: Donna Comien, *Kratek vodič po Evropski konvenciji o človekovih pravicah*, Norveški inštitut za človekove pravice, Ijubljana 1995

³ Council of Europe, 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, *The Media in a democratic society*, Prague, 7-8 December 1994, Resolution No. 2, *Journalistic Freedoms and Human Rights*, str. 12 do 15

mi črkami zapisani na praporih demokracij, žal pa ju v stvarnosti pogosto pokriva patina duhovnega nasilja in državne represije.

Informacijska pravica javnosti nasproti državi

Protislovje med obveščenostjo in zasebnostjo ponovno odpira vprašanje dialektike odnosa med državo (javna oblast) in javnostjo (sfera zasebnih ljudi zbranih v publiko). Liberalni model političnega komuniciranja je temeljil na ideji o samostojni, avtonomni, kritični javnosti. Javnost je nastala kot rezultat polarizacije med državo in družbo, ki se kaže kot javna in zasebna sfera. Javna sfera je področje izvrševanja javne oblasti, zasebna sfera pa je področje oblikovanja in izražanja javnega mnenja.

Politična javnost se uveljavlja kot enakopraven partner v interakciji z javno oblastjo. Javnost kritično razpravlja o dejavnosti državne oblasti in se tako institucionalizira kot načelo javnega nadzora, kot izvor ljudske volje in zakonodaje. Medij političnega razpravljanja med obema sferama je javno kritično razmišljanje, soočanje argumentov in oblikovanje javnega mnenja kot družbenega konsenza o javnih zadevah. Politična javnost lahko nastane šele, ko se razvije komunikacijska sfera. Mediatorsko funkcijo med obema sferama in kritično refleksijo pa so mediji lahko izvajali le ob obveščenosti državljanov o delovanju vlade in njenih institucij.

Ko državljan uresniči svojo pravico do obveščenosti, lahko s sodržavljani konstituira avtonomno javnost, ki ima moč in prisotnost, da razpravlja o akcijah vlade. Pravica državljana in pravica javnosti sta komplementarni: obveščeni državljan izvaja mnenjsko funkcijo in se vključuje v aktivni stratum javnosti.

Tradicionalna enovita javnost v sodobni družbi "razpada" v "mnoštvo javnosti". Te parcialne javnosti se hranijo z različnimi informacijami in absorbirajo diferencirane politične diskurze. Zato lahko le koalicija državljanov in kolektivna akcija omogočita kritično pozicijo do države. Tako koalicijo pa je težko mobilizirati za skupno akcijo. Če bo zjamčen pritisk široke koalicije v spopadu z zlorabami državnih uradnikov, gospodarstva in drugih institucij, je možno, da se bo začel proces interakcije javnosti z državo. Predvsem bo zaživela in se skušala udejaniti pravica do obveščenosti. Šele s prvimi, delnimi razkritji državne zlorabe in popolnejšo informiranostjo, se bo lahko začel spopad z državnimi skrivnostmi (Mackaay 1992, 169).

Pravica do informiranja se sooča z državnimi skrivnostmi, pa naj se te nanašajo na vladne institucije, na notranje ali zunanje zadeve, na posameznike ali na gospodarska podjetja. Koristi ali dobički teh delovanj ne bi smeli biti razlog za blokiranje izvajanja pravice do obveščenosti.

Čeprav so nekatere dejavnosti vlade dejansko in povsem normalno vodene tajno (obramba, nacionalna varnost, diplomacija, sodstvo, kriminalistične in druge preiskave), to vlade ne bi smelo napeljevati v znano zgodovinsko izkušnjo, da se država zavija v tančico skrivnostnosti. Državljanji bodo razumeli nujne restrikcije na teh področjih in ne bodo občutili, da je njihova pravica po

obveščenosti kršena. Vendar take restrikcije morajo biti izjemne in ne smejo prikrivati manipuliranja zaradi finančnih zadreg (Mackaay 1992, 170-171).

Politološke in komunikološke raziskave razkrivajo, da je v vrhovih političnih, vojaških, policijskih in ekonomskih elit najvišja skrivnost, pred katero poklekajo celo pokončni državljani. Zavedajo se, da je uveljavljanje pravice do obveščenosti na teh področjih zelo tvegano. Moč državne birokracije je prav v tej tajnosti, v misterioznosti, ki obdaja njene akcije in v grožnji represije.

Obširnejše analize pluralističnih družb kažejo, da ni moč govoriti o "čistih" demokracijah in da je idealni model demokratične vladavine kontrafaktičen. Zlasti v novih parlamentarnih demokracijah se kaže "sobivanje" dveh političnih modelov: v fazi tranzicije se mukoma uveljavlja model demokratičnega vodenja družbe, hkrati pa se ohranjajo elementi avtokratskega modela preteklosti. Teoretično izraženo bi lahko rekli, da so dileme novodobne demokracije v soočanju in prepletanju dveh komunikacijskih paradigem: avtoritarnega in demokratičnega komuniciranja (Vreg 1990, 302).

Politična javnost je v zbirokratizirani in avtokratski družbeni situaciji le objekt obveščanja. Pravica do obveščanosti ostaja politični torzo, ker ljudje ne morejo soodločati, participirati v procesu odločanja o pomembnih razvojnih vprašanjih družbe. "Okoli osemdeset odstotkov državljanov ... se zaveda, da na vladine odločitve nimajo nikakršnega vpliva ter da so stranke, politiki in poslanci zainteresirani le za volilni uspeh, za povečanje volilnih glasov ter da slede le lastnim egoističnim interesom" (Plasser in Ultram 1992, 12).

Zaradi tega je v evropskih, zlasti pa v vzhodnoevropskih državah razširjen občutek politične nemoči, resignacije in kritike političnih avtoritet, ki se elitistično zapirajo vase, žive egoistično in daleč od občanov. Šele v položaju, ko državljan obstaja kot samostojna osebnost in ko mu emancipatorični mediji posredujejo popolne informacije, lahko uresniči svojo pravico do obveščenosti in jo prestavi na pravico do soodločanja.

Pravica do zasebnega življenja in družinskega življenja

Evropska deklaracija opredeljuje pravico človeka do zasebnosti takole: "Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja" (Comien 1995, 66). Hkrati pa v drugem odstavku navaja, kdaj se lahko javna oblast vmeša v izvrševanje te pravice. To lahko stori takrat, kadar gre za državno varnost, javno varnost itd., podobno kot pri členu o pravici do informiranja. Vendar je že tam eksplicitno navedeno, da pravica do informiranja "ugasne", kadar gre za zavarovanja ugleda ali pravic drugih ljudi, za zavarovanje zdravja, zato da bi preprečili razkritje zaupnih informacij, ali za zavarovanje avtoritete in nepristranosti sodstva.

Evropska konvencija s pravico do zasebnosti v glavnem ostaja na ravni intersubjektivnosti, v okvirih "življenjskega sveta" človeka in njegovega sveta zasebnosti (družine, dopisovanja). Šele praktični primeri pritožb na Evropsko komisijo so razjasnili pomen in razsežnosti posameznih določb. Pravica do

spoštovanja " zasebnosti " je pravica, da vsakdo živi, kot sam želi, zavarovan pred javnostjo. Vendar se pravica do zasebnosti zmanjša, kolikor posameznik sam vstopi v javno življenje.

Komisija in sodišče sta že obravnavali zadeve, ko je država z zbiranjem in uporabo osebnih podatkov ali nadzorom nad njimi kršila pravico do spoštovanja osebnosti. Obravnavali sta dopustnost policijskega prestrežanja telefonskih pogovorov in vodenja " registra " števil, ki so bile klicane z določenega telefonskega priključka. Sodišče (1984 in 1990) je seveda ugotovilo, da mora zakonodaja natančno določiti obseg in način izvrševanja takih pooblastil (prisluškovanje) in da pomeni posredovanje telefonskih podatkov policiji neupravičen poseg v pravico do zasebnosti. Znan je tudi primer (1987), ko je pritožnik trdil, da je švedska vlada hranila tajne podatke o njem in jih nato uporabila pri zavrnitvi njegove prošnje za državno službo. Vendar je sodišče ugotovilo, da ne gre za kršitev pravice do zasebnosti, ker je zadevni pravni predpis natančen in v skladu z načelom zakonitosti.

Evropska komisija in sodišče sta v svoji praksi obravnavala številne primere kršitev pravice do družinskega življenja in doma, pravice do sklenitve zakonske zveze, do osnovanja družine ter do enakosti zakoncev. V ospredju so bila vprašanja nezakonskih otrok, razvez, oddajanja otrok v državno oskrbo, odvzemi otrok iz vzgoje in varstva staršev in podobno. Obravnavali sta tudi primer, ko je transseksualec želel spremeniti rojstni list, pa primer prepovedi poroke transseksualca z osebo, ki ima sedaj nasprotni spol. Povsod so se prizadeti sklicevali na pravico do zasebnosti in komisija je praviloma upoštevala načelo, da mora biti vsakdo, ki to želi, zavarovan pred javnostjo.

Varstvo osebnih podatkov v medicini in novinarstvu

V sklopu obravnavanih pravic Evropske komisije in sodišča ni zaslediti pravice *varstva osebnih podatkov v medicini*. Predpostavimo lahko, da je na tem področju globoko uveljavljen etični kodeks zdravnikov, ki strogo narekuje varovanje podatkov, ki jih bolnik zaupa zdravniku.

Komunikologi lahko ugotovljamo, da gre v primeru diadičnega odnosa med zdravnikom in bolnikom za še bolj pristne interakcijske vezi, kot so običajne v družini kot primarni skupini. Član družine se zateče k zdravniku, ko je ogroženo njegovo zdravje ali celo življenje. Če zdravnik uspe vzpostaviti z bolnikom odnos popolnega zaupanja, mu ta izpove – podobno kot vernik duhovniku pri spovedi – vse svoje zdravstvene, telesne, duševne in socialne težave. Bolnik ve, da je zdravnik zavezan k molku, in zato mu v polnem zaupanju pove tudi intimnosti, ki jih sicer ne razlaga ženi oziroma možu, še manj pa otrokom.

Da bi zdravnik upravičil bolnikovo zaupanje, mora razviti empatičen odnos projekcije v psihično in telesno stanje bolnika, pa tudi v socialno okolje, ki ga obkroža. Tako se lahko razvije komunikacijski proces, kjer se dve kompleksni, zapleteni osebnosti " potapljata " drug v drugega, prebijata skozi kognitivna in afektivna stanja in v času bolezní doživljata nova spoznanja – tudi o življenju in smrti.

Ta humani odnos in etos bi morali imeti pred očmi mnogi poklici, od politikov, pravnikov, sodnikov do novinarjev, kadar se soočajo s sodržavljani in z "bolniki" družbene patologije in brezpravnega socialnega stanja. Zlasti novinarji bi morali imeti "zdravniško" senzibilnost za probleme svojega "pacienta" - občana, ko ga sprašujejo o zasebnih stvareh. Vživeti bi se morali - podobno kot zdravnik - v njegov duševni svet in v vlogo, ki jo je prisiljen igrati v življenju. Izkazati bi se morali vrednega zaupanja intervjuvanca in objaviti samo tisto, v kar privoli sam.

Pred novinarja se postavlja profesionalno vprašanje, ali je sposoben razumeti, da gre za spoštovanje človekove časti in dostojanstva? Osebnost se mora vprašati, kako naj pošteno in etično piše resnico o dogajanju, ne da bi prekoračil meje zasebnosti v korist pravice javnosti do informiranja. To je njegova osebna dilema, njegovo bivanje "med življenjem in smrtjo", njegov zgodovinski miselni "artefakt", ki mu bo na duši vse življenje - bolj kot vsi etični kodeksi in profesionalni standardi.

Tudi na področju varstva podatkov v medicini sta obe pravici, pravica do zasebnosti in pravica do informiranosti, nerazdružljivo povezani. Zdravnik je postavljen pred dilemo, ali je bolniku dolžan povedati resnico o njegovi bolezni? Mnogokrat resnica bolnika tako pretrese, da nima več volje do življenja - in lahko pride do najhujšega, do samomora.

V interakcijskem recipročnem razmerju bolnik ni objekt dogajanja ampak subjekt; bolnik je tako motiviran za terapevtsko in psihoterapevsko obravnavo. Vendar pri mnogih boleznih, zlasti psihičnih ali družbi nevarnih nalezljivih boleznih, pacient ne more biti vedno avtonomen; "družba" lahko odredi prisilno zdravljenje, kar pomeni vdor v njegovo zasebnost. Načelno pa velja, da zdravniki ne smejo uporabiti prepričevalne "prisile" (neizbežnost operacije) in manipulacije z bolnikom, marveč morajo doseči zavestno privolitev (informed consent). Bolnik lahko tudi pristane, da se odreče pravici do zasebnosti.

Problem pravice javnosti do informiranja se pojavi tudi, ko se bolnik vrne domov v družino, zatem pa v službo. Znajde se v "socialni izolaciji". Doma in v službi ga sprašujejo o bolezni; če že domačim zaupa nekaj o svojem bolezenskem stanju, pa bo v službi branil pravico do zasebnosti in povedal, da je popolnoma zdrav. Toda kadrovska služba bo zahtevala informacije, kaj je z njegovim zdravstvenim stanjem; če bo ugotovila, da je manj sposoben, ga bo prestavila na "lažje" delovno mesto. Ali torej sme zdravnik povedati delodajalcu o bolnikovi bolezni (če je na primer alkoholik)? Ali sme povedati družini, da ima bolnik sodobno nalezljivo bolezen, ali da njegova genetska veriga ogroža potomce? (Mednarodni kolokvij RS in Sveta Evrope in memoriam Andreja Novaka, Portorož 1996)

Ali sme zdravnik razkriti javnosti, da je predsednik države težko bolan? Glede te dileme so razhajanja med ameriško in evropsko prakso: ameriška zdravniška komisija mora javnosti sporočiti zdravstveno stanje predsednika, da bo javnost vedela, ali je sposoben opravljati svoje dolžnosti. V Evropi je znan primer, da so zamolčali bolezen predsednika Mitterranda; ko jo je posthumno razkril njegov zdravnik, so presodili, da je izdal zdravniško tajno.

Informacijske pravice v primerih državljanov

Evropska konvencija tudi ni jasno opredelila, kaj so informacijske pravice v primerih državljanov kot zasebnikov, kaj v primerih oseb ali korporacij. Nekateri teoretiki so zato naglasili, da te pravice niso isto kot informacijske pravice v primerih države. Te pravice so zato definirali kot informacijske pravice v primerih državljanov ali korporacij zato, ker noben državljan nima avtomatično pravice, da informacije, bodi o sebi ali drugem, daje drugemu. Noben državljan tudi ni dolžan dati informacij drugemu, razen če je tako z njim ali njo dogovorjeno. Družba mora spoštovati tajnosti. Državljeni lahko uporabljajo informacije zaradi njihovih lastnih kompetitivnih prednosti, nositi pa morajo posledice, celo bankrot, če jih rabijo nemodro (Mackaay 1992, 171).

Zato so nekateri predlagali, da ločujemo informacijske pravice v primerih državljanov kot zasebnikov (na intersubjektivni ravni) in informacijske pravice v primerih javnih oseb ali predstavnikov korporacij (na socialni ravni).

Osebnostne informacije. Kar zadeva osebne - pogosto računalniško procesirane - informacije, smo v nenavadni situaciji, ker gre za dvojne pravice istega informiranja. Imetnik banke podatkov ima pravico do informacij, ker jih je generiral ali kupil; osebe, o katerih so informacije, pa imajo pravico nadzora nad njimi, ker zadevajo njihov imidž v javnosti. Pravica do nadzora omogoča nekakšno vrsto dostopa, toda samo nekaterim posameznikom. Oseba, ki daje informacije svoji banki, kreditni agenciji ali pogodbenemu partnerju, lahko dopusti, da te informacije krožijo med določenimi osebami, ne pa v širši javnosti. Nekdo lahko podatke o svoji osebi proda medijem. Vendar bo javnost nato pričakovala nove podatke; v tem primeru pa ne moremo govoriti o pravici javnosti do informacij (Mackaay 1992, 171).

Informacije o kriminalnih dejanjih. Pravica javnosti je, da je informirana o kriminalnih dejanjih. To velja za podatke o storilcih takega dejanja, ne pa za njegovo družino. Toda tudi ta pravica je omejena: po prestani kazni ugasne in nastopi pravica do zasebnosti v novem življenju.⁴

Informacije o tveganih proizvodih in poslovna tajna

Informacije o tveganih, nevarnih proizvodih. Ali ima javnost pravico vedeti o poročilih avtomobilskih ali drugih tovarn, ki razkrivajo, da so proizvodi tvegani ali nevarni ter so že povzročili nesreče ali celo smrt? Če to pride v javnost, bo tovarna izgubila konkurenčnost in tekmovalnost. Stališče vodstva tovarne bo verjetno, da javnost nima pravice do takih informacij, ki so tvegane za obstoj tovarne.

Ali ima javnost pravico vedeti, da je novo zdravilo (tablete) za človeka tvegana stvar, ker še niso preizkušeni dolgotrajnejši stranski učinki tega zdravila? Tak je

⁴ Kazenske in procesnopravne vidike pravice do zasebnosti je obrazložil dr. Ljubo Bavcon v uvodnem referatu na Mednarodnem kolokviju republike Slovenije in Sveta Evrope in memoriam Andreja Novaka o pravici do zasebnosti, ki je bil od 14. do 16. aprila 1996 v Portorožu.

bil primer zadeve Sunday Times proti Združenemu kraljestvu (1979). List se je pripravljaj na objavo članka, v katerem je opisal raziskave in postopke testiranja še ne povsem preizkušene pomirjevala neke farmacevtske družbe, še preden ga je dala na tržišče. Ob prejemu kopije predlaganega članka je družba zahtevala sodno prepoved njegove objave in jo tudi dobila. Angleško najvišje sodišče je prepoved potrdilo, češ da bi šlo v nasprotnem za žalitev sodišča, kar je sovpadalo z načeli Evropske konvencije o ohranjanju avtoritete sodišča. Evropsko sodišče pa je odločilo, da vlada Združenega kraljestva ni dokazala, da je izdaja sodne prepovedi ustrezala "neodložljivim družbenim potrebam". Menilo je sicer, da javna občila ne smejo prekoračiti meja, ki so v interesu dobrega delovanja pravosodja, je pa njihova dolžnost, da posredujejo informacije v zvezi s primeri, ki pridejo pred sodišča, ravno tako kot to velja za druga, za javnost zanimiva področja. Povsem jasno so naglasili, da imajo "mediji ne samo nalogo, da posredujejo takšne informacije in ideje, pač pa ima tudi javnost pravico le-te prejeti" (Beers 1992, 194).

Paradoks tega primera pa je v tem, da je sodna prepoved angleškega sodišča glede objave članka povzročila, da so matere jemale to pomirjevalo (thalidomid) med nosečnostjo in da so bili številni otroci rojeni s hudimi okvarami.

Informacije o poslovni konkurenci. Poslovneži so najprej menili, da so informacije o tekmovalnih prednostih nekega proizvoda (na primer IBM računalnikov) strogo zaupni. V novejšem obdobju pa je prevladalo prepričanje, da je nujno z njimi seznaniti javnost, ker to spodbuja napredek in pospešuje inovacije. Vendar mnogi proizvajalci (na primer modni kreatorji) skrbno varujejo svoje nove proizvode, poslovne in druge skrivnosti.

Poseben primer je z informacijami transnacionalnih in tistih korporacij, ki so investitorjem dolžne nuditi podatke o finančnem stanju in proizvodnih načrtih, oziroma tistih podjetij, ki jih morajo javno razgrniti delničarjem. V mnogih primerih ostaja odprto vprašanje, kakšna je pravica javnosti do teh informacij.

Informacije o poslovanju podjetij. Te informacije potrebujejo delavci, da lahko v kakršnikoli obliki sodelujejo pri upravljanju. V mnogih evropskih deželah so v državnih pa tudi privatnih podjetjih uvedli razne oblike soupravljanja, ki omogoča participacijo delavcev. Te oblike so podobne nekdanjim delavskim svetom v prvobitni zamisli in obliki v sistemu socialističnega samoupravljanja.

Današnje stavke delavcev v evropskih deželah kažejo, da je nujen sistem nenehnega interaktivnega komuniciranja med vodstvi podjetij in delavci. Delavci morajo biti informirani o poslovanju in finančnem stanju podjetja. Vodstva jim ne bi smela "ukinjati" pravice do informiranja z izgovorom, da gre za poslovne skrivnosti in zaupnost podatkov.

Stavke v Sloveniji opozarjajo, da je sistem kapitalske evforije pahnil Slovenijo, ki se ima tradicionalno za socialno družbo, v absurda stanja odtujitve delavcev od sistema novih demokracij. Obupni krik Tamovih delavcev pred slovensko skupščino, da naj jim vlada pusti vsaj čast in dostojanstvo, močno spominja na kršenje temeljnih človekovih pravic.

V mnogih primerih propada slovenskih tovarn so bili tako delavci kot slovenska javnost popolnoma odrezani od pravih informacij o stanju podjetja. Kršena je bila pravica delavcev do pravice do informacij; še več: za to pravico je bila

"oropana" vsa slovenska javnost. Novinarji so si v svojih akcijah preiskovalnega novinarstva morali pomagati z vsem mogočim, skoraj napol legalnimi sredstvi, da so lahko javnosti razkrili resnico o stanju propadlega, pogosto že "razprodanega" podjetja. Paradoksalno pa je, da so postavljali pred sodišče novinarje, ki so skušali javnosti posredovati resnične informacije, namesto krivce propada podjetja.

Mediji in transparentnost institucij

Imanentna funkcija medijev je javni nadzor nad vso dejavnostjo v družbi. Ta funkcija je usmerjena na kritiko in nadzor vlade, njenih ministrstev, parlamenta in poslancev, vladajočih in opozicijskih skupin, političnih strank, sindikatov, gospodarstva in ekonomske elite, družbenih dejavnosti in vseh javnih delavcev.

Dolžnost medijev je, da osvetle tudi tiste temne dele stvarnosti, ki so prikriti ali izkrivljeni. Z objavljanjem "skritega" postanejo družbene institucije transparentne. Mediji z razgrinjanjem družbene patologije nimajo moči, da bi izvajali sankcije; z javnim žigosanjem pa lahko sprožijo raznovrstne sankcije (preiskave, sodne postopke, zamenjave političnih, ekonomskih in drugih voditeljev, odstopa ministrov in podobno). Javni kritiki izpostavijo tisto, kar oblast skriva oziroma zavija v tančico tajnosti (privilegiji državne birokracije, politična korupcija, podkupovanje državnih ali strankinih voditeljev, malverzacije, poceni nakupi hiš, zemljišč, podjetij, sodelovanje z mafijo, likvidacije opozicijskih politikov, nepotizem voditeljev).

Žal pa novinarji pogosto ne vidijo meje med zasebnostjo in javnostjo. Prav tu se kaže prepad med 'quality press' in 'popular press'. Slednji (rumeni tisk) v imenu preiskovalnega novinarstva uganja umazano gonjo brskanja po intimnosti državljanov. Nihče ni več varen pred vdori TV kamer, fotoaparatom, radijske in druge prisluškovalne tehnike.

Ameriški mediji neusmiljeno posegajo v sfero zasebnosti: ne razgaljajo samo zasebnega življenja politikov, filmskih zvezd in javnih delavcev, marveč celo (psihološko in finančno) spodbujajo preproste ljudi, da pred TV kamerami razkrivajo svoje "intimnosti". Nekdanja novinarska oblika tragičnih "človeških zgodb" se je danes spremenila v morbidno "samorazgaljanje telesa in duš" ameriških deklet, žena in mož.

Tudi v Evropi so osebne in državne "tajne" postale prekupčevalno blago na političnem trgu kupovanja informacij. Biografije, ki jih mora državljani posredovati državi, institucijam, firmam, policiji, so dobro plačano blago. V Nemčiji obstajajo celo novinarske agencije, ki iščejo nesrečne ljudi (zlorabljene, posiljene, zasvojene), ki so voljni pred kamerami za publiciteto in denar razkriti največje intimnosti (ponavadi še "obogatene" z novinarjevo manipulacijo). Še več: identificirali so celo televizijskega svobodnjaka, ki je produciral ekskluzivne, srhljive TV reportaže o urjenju teroristov, o delovanju gverilcev v raznih deželah in jih kot velika razkritja prodajal TV omrežjem. Dejansko pa je nekje, denimo v Albaniji, najel nekaj domačinov in z njimi izvajal svoje izmišljene teroristične akcije.

Diskvalifikacija vodilnih osebnosti

Posebno poglavje je način diskvalifikacije vodilnih osebnosti neke države. To metodo političnega boja uporabljajo nekateri množični mediji, politične stranke, zlasti opozicijske, ki spretno angažirajo politično in ekonomsko mafijo, da se dokoplje do osebnih podatkov in "skrivnosti" predsednikov držav, politikov, predsednikov gospodarskih podjetij in podobno. To se zlasti dogaja v obdobju volilnih bojev. Mediji z agresivno strategijo političnega marketinga, s projekti diskvalificiranja nasprotnih kandidatov vplivajo na izbiranje kandidatov, na njihovo promocijo ali izničenje.

Ponavadi se medijska svoboda informacij tu sooča z načelom *varstva časti in ugleda osebe javnega življenja in posameznika*. Vendar so kriteriji različni: V Ameriki je vrhovno sodišče v zadevi New York Times proti Sullivan razsodilo, da je obseg kritike, ki jo je dolžan sprejeti javni uslužbenec, večji, kot bi bil pri navadnem posamezniku; storilcu žaljive obdolžitve, storjene s tiskom, bi lahko očitali le, če bi mu bilo mogoče dokazati, da je zavestno trdil ali raznašal neresnico. V Evropi pa je avstrijsko sodišče (1986) obsodilo novinarja, ker je v dveh člankih ostro kritiziral kanclerja Kreiskega, češ da je podpiral politika, ki je bil v času nacizma SS oficir in je sodeloval pri ubojih. Evropsko sodišče pa je izjavilo, da svoboda tiska ponuja javnosti eno najboljših sredstev za spoznavanje stališč in delovanja političnih voditeljev in je kritiziralo avstrijsko vlado, da je uporabila sankcije. Vendar mnogi teoretiki opozarjajo, da moramo pri razsojanju razlikovati med resničnimi in neresničnimi trditvami, pa tudi med mnenjem in dejstvom.⁵

Vdiranje TV, senzacionalnih magazinov in celo resnih medijev v intimno sfero občana je tudi v Sloveniji postalo nekaj običajnega, celo tekmovalnega med medijskimi hišami. To medijsko vdiranje v zasebnost presega vse meje etičnosti, dostojnosti, novinarjeve korektnosti, s tem pa tudi kredibilnosti. Vdiranje v zasebnost ne služi več transparentnosti državnih institucij, političnih in drugih javnih delavcev, marveč se sprevrača v brezobzirno areno spopadov političnih strank v skladu s pravili političnega marketinga. Tako tudi v Sloveniji postaja nejasna meja med pravico do obveščenosti in pravico do zasebnosti (Vreg 1996, 11).

Prav zaradi teh deviacij je Praška resolucija o medijih (Resolution No 2, 1994, 14) naglasila pravico do zasebnosti, ki jo ponavadi opredeljujejo tudi profesionalni kodeksi novinarjev. Praška resolucija še posebej opozarja, da morajo novinarji:

- zbirati informacije na pošten način (by fair means);
- pošteno predočiti informacije, komentarje in kritiko ter se pri tem izogibati neupravičenemu poseganju v zasebno življenje, klevetanju in neutemeljenim obtožbam;
- "prečistiti" vsako informacijo, ki kaže na netočnost;
- ohraniti profesionalno tajnost, kar zadeva vir informiranja;

⁵ Glej o tem Comien 1995, 88-90. Temeljito obrazložitev tega problema pa je podala dr. Alenka Šelih v razpravi *Svoboda izražanja in kazenskoopravno varstvo časti in ugleda*, Zbornik znanstvenih razprav - IV. letnik, 1995, 255-267

- izogibati se širjenju nasilja, sovraštva, nestrpnosti ali diskriminacij, ki bi temeljile na rasi, spolu, jeziku, veri, politiki, na nacionalnem, regionalnem ali socialnem izvoru.⁶

Odgovornost družbe do medijev in medijski mogotci

Sodobni državno-liberalistični in tržni model množičnih medijev temelji na dejstvu, da si medije podreja managerska elita, dominantne politične sile in vladajoča struktura. Kritični in opozicijski mediji so potisnjeni na informacijsko obrobje in zato javnosti le s težavo nudijo alternativni politični diskurz.

Nasproti temu modelu je pluralistična paradigma izoblikovala načelo družbene odgovornosti do medijev. Teorija družbene odgovornosti je nastala kot reakcija na teorijo o popolni svobodi tiska ter uveljavljanju svobodnega trga. Pokazalo se je, da evforično izvajanje svobode v medijih in trgu nista izpolnili vizije o svobodnem tisku, temveč je celo narasla moč politične in ekonomske elite. Pojavile so se enormne koncentracije medijskega kapitala, ki je sčasoma prerasel v kapital transnacionalk.

Teorija o družbeni odgovornosti skuša združiti neodvisnost medijev z njihovo odgovornostjo do družbe. Mediji morajo sprejeti obveznosti, ki jih imajo do družbe, zlasti glede uresničevanja demokratične politike in kulture. Vzpostaviti morajo visoke profesionalne standarde informiranja, resničnosti, točnosti, objektivnosti in uravnoteženosti. Delovati morajo v okviru zakona in uveljavljenih institucij. Izogibati se morajo vsemu, kar bi lahko spodbujalo kriminal, nasilje ali nered, kar bi žalilo manjšinske skupine. Odsevati morajo pluralistično raznolikost družbe in omogočiti pravico dostopa do medijev in pravico odgovora. Medijsko lastništvo ni zasebna zadeva, marveč služba javnosti. (Vreg 1990, 255)

Še bolj relevantna pa je odgovornost družbe - parlamenta, vlade in sodstva - do množičnih medijev. V Sloveniji smo v obdobju tranzicije zapostavili družbeno odgovornost do medijev oziroma jo strankarsko "parcializirali". Družbena odgovornost za medijsko razvojno politiko zahteva od države, da vzpostavi določene regulative in normative ter jih zakonsko opredeli. Ni namreč mogoče dopuščati svobodnega trga in anarhičnih "deregulacijskih" posegov nekaterih zasebnih medijskih mogotcev, ki vidijo v medijih samo dobičkarstvo. Nekaznovano spuščajo v slovenski komunikacijski prostor oddaje tujih transnacionalk (celo brez prevodov) in nam vsiljujejo tuje modele demokracije in kulture. Proti penetraciji tujih kultur moramo vzpostaviti suverenost nacionalnih medijev in nadzor nad delovanjem komercialnih medijev.

⁶ Council of Europe, 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, *The Media in a democratic society*, Prague, 7-8 December 1994, Resolution No. 2, *Journalistic Freedoms and Human Rights*, str. 14

Evropska kulturna tradicija in "pan-evropska perspektiva medijev"

Evropski svet je v Praški politični deklaraciji o medijih in demokratični družbi uvodoma naglasil načelo, da naj medijske svobode in medijski pluralizem, medijsko raznolikost in transparentnost, pravice in svoboščine evropske države obravnavajo v okviru pristojnosti nacionalnih oblasti, hkrati pa na evropski ravni. Mediji naj pomagajo graditi medsebojno razumevanje in strpnost med ljudmi, osebami in deželami in tako prispevati k demokratični, socialni in kulturni integraciji Evropske skupnosti (Council of Europe 1994, 3).

Nekoliko bolj "sramežljivo" pa so ministri spregovorili o "pan-evropski perspektivi medijev" (Council of Europe 1994, 6), o političnem in kulturnem pluralizmu v Evropi in o dejstvu, da ima evropski žurnalizem lastno zgodovinsko tradicijo, ki korenini v kulturi evropskih narodov. Razlagalci Praške deklaracije pa so pojasnili, da so imeli v mislih tudi razlike med evropsko in ameriško različico zahodne kulture: evropska tradicija svobode razločuje novinarstvo evropskih narodov od žurnalizma ameriških medijev in njihovih značilnosti.

Predvsem moramo ugotoviti, da Evropa kot tradicionalen prostor sožitja različnih kultur danes pospešeno vzpostavlja geografske, ekonomske, politične, kulturne in informacijske integracijske vezi. Kohezivne sestavine evropske skupnosti so kulturne prvine, ki temelje v antični grški in rimski kulturni tradiciji. Evropska miselnost je našla svoj podstat v zapadnem racionalizmu (Weber), pa tudi v krščanskih humanističnih vrednotah. V evropskem prostoru pa bivajo tudi vrednostni sistemi pravoslavlja in islamizma, pa različni filozofski in pravni sistemi vzhodnih kultur (Vreg 1993, 1153).

Evropa je zibelka zahodne civilizacije. V evropskem prostoru pa sobivajo še druge kulture, predvsem slovansko-pravoslavna in islamska. Zahodna kultura ima dve glavni različici: evropsko in severnoameriško, islam pa arabsko, turško in malajsko. V Evropi se italijanska kultura razlikuje od nemške, francoska od angleške in tako naprej, čeprav jih v zgodovini povezujejo skupne umetniško-literarne smeri in stili.

Evropa je zibelka nastanka tiska, razvoja evropskih tednikov in dnevnikov, ki odsevajo specifičnosti posameznih nacionalnih kultur, umetniških in literarnih tokov, specifičnosti nastanka in izoblikovanja javnosti in političnih kultur. Mnogi žurnalisti so rasli ob zgledih pisateljske virtuoznosti velikanov evropske literature. Mnogi pisatelji pa so ob pisateljevanju gojili tudi žurnalizem. Zato se evropsko novinarstvo glede na svojo tradicijo po sedanjem informativnem diskurzu, stilu in konceptu razlikuje od ameriškega in žurnalizma drugih kultur.

Slovenski mediji in nacionalna identiteta

Praška konferenca ni omenjala dezintegracijskih silnic, ki jih netijo nacionalni konflikti, pa politični in ekonomski interesi dominantnih držav. Značilnost sodobnih kohezijskih procesov v družbah je vzikanje nacionalne identifikacije

in solidarnostne zavesti, oživljanje etničnosti in zavesti o sebi kot narodu. Skupnosti ljudi iste kulture se začno vse bolj zavedati, da imajo zgodovinske in sedanje spomine in izkustva, predstave o tradiciji in s kulturo prenašane mite o svojem izvoru.

Evropska skupnost se sooča s stvarnostjo etničnosti, nacionalnih in verskih razlik. Žal se mnogim evropskim narodom (nacionalnim državam) etničnost ne kaže kot v smislu utemeljena instanca, marveč kot motivacijsko spodbudo parcialnih interesov in nacionalnih egoizmov. Meddržavni odnosi evropskih držav latentno zrcalijo glavne cilje državnih interesov in nacionalnih prednosti. Procesi odločanja v institucijah evropske skupnosti bolj ali manj manifestno kažejo na prakso, da se implementirajo interesi velikih nacij (Wenturis 1993, 13).

Zato je nujno spoznanje zgodovinskega trenutka, da ob vstopu v Evropo ne smemo pozabiti lastne identitete. Za majhen slovenski narod je izredno pomembna zavest o lastni kulturi in jeziku, o tistem, kar nas je ohranjalo skozi stoletja. Evropske integracijske silnice so tako močne in privlačne, da lahko začno ogrožati kulturo in jezik malega naroda. Razumna gospodarska integracija je nujen proces, ne sme pa potisniti na obrobje politične, kulturne in medijske stalnice naroda, ker bi s tem ogrozili lastno identiteto. Ta nevarnost pa je realna, če bodo v slovenski politiki prevladovali ekonomski integracijski interesi.

Izziv, ki je pred nami, je usoden: Ali bomo epigonsko sledili zapadnim modelom ekonomije, glorificirali zapadne stile življenja, slovensko kulturo in jezik pa "svetovljansko" potiskali na obrobje? Ali pa bomo samorastniško vztrajali na krepitvi lastne identitete? To je iziv sedanjega trenutka.

Zaskrbljeni se sprašujemo: Ali se zavedamo, da so zaradi poplave tujih modelov, stilov, kulture in medijskih izdelkov "popular press" ogrožene korenine lastne kulture? Predvsem pa: Ali smo sposobni ohranjati svojo identiteto, svojo kulturo in svoj jezik? Ali je slovensko novinarstvo sposobno nadaljevati na tradicijah slovenske publicistike in graditi na lastni ustvarjalnosti? In slednjič: Ali se slovenski mediji zavedajo svoje nacionalne odgovornosti, da ohranjajo in krepe zavest o slovenski identiteti?

Sodobna dilema medijev torej ni le v tem, ali znajo razumno zaznati mejo med pravico do zasebnosti ter pravico državljana in javnosti do obveščenosti. Evropski svet je upravičeno neposredno opozoril tudi na tradicijo evropske svobode in značilnosti novinarstva evropskih narodov. Žal pa je "spregledal", da se človekove pravice danes uresničujejo v okvirih zakonodaje in družbenega konteksta tradicionalnih parlamentarnih demokracij. Državljan v zbirokratiziranih, elitističnih družbenih razmer ostaja objekt obveščanja. Javnost ne more biti osveščena in dejavna, marveč je bolj nekakšna "družbena kulisa" v areni spopadov za oblast. Šele možnost soodločanja državljana v neki prihodnji participatorni demokraciji, ko se bo človeštvo osvobodilo mitov o obveščenosti, karizme in subordinacije, bo omogočila uresničiti zgodovinsko vizijo o človekovih pravicah in svoboščinah.

LITERATURA

- Beers, Ton., A., L. 1992. Public Access to Government Information towards the 21 st Century. V Korthals Altes, W., F. Dommering, E., J., Hugenholtz, P., B., Kabel, J., J., C. (ur.) *Information Law towards the 21 st Century*, 177 - 214. Deventer, Boston: Kluwer.
- Comien, Donna. 1995. Kratek vodič po Evropski konvenciji o človekovih pravicah. Norveški inštitut za človekove pravice. Ljubljana: MZZ.
- Council of Europe , 4th European Ministerial Conference on Mass Media Policy, *The media in a democratic society*, Prague, 7-8 December 1994.
- Fleiner-Gerster, T. 1993. Acht Thesen zur Aktualität des Föderalismus als Ordnungs-, Integrations- und Konfliktlösungsmodell. Hannover: DIF.
- Kluxen, K. 1956. *Das Problem der politischen Opposition*. München-Freiburg.
- Korthals Altes, W., F., Dommering, E., J., Hugenholtz, P., B., Kabel, J., J., C. (ur.) *Information Law towards the 21 st Century*, 177 - 214. Deventer, Boston: Kluwer
- Mackaay, Ejan. 1992. The Public's Right to Information. V Korthals Altes, W., F., Dommering, E., J., Hugenholtz, P., B., Kabel, J., J., C. (ur.) *Information Law towards the 21 st Century*, 167 - 175. Deventer, Boston: Kluwer.
- Mednarodni kolokvij republike Slovenije in Sveta Evrope in memoriam Andreja Novaka o pravici do zasebnosti, 12. Portorož, 14-16 april 1996.
- Merten, K. 1977. Kommunikation. Eine Begriffs- und Processanalyse. Opladen. Plasser, Fritz, Ulram, Peter, A. 1992. Zwischen Desillusionierung und Konsolidierung. V Gerlich, P., Plasser, F. und Ulram P., A. (ur.). *Regimewechsel. Demokratisierung und politische Kultur in Ost-Mitteleuropa*. Wien, Köln, Graz: Böhlau.
- Šelih, Alenka. 1995. Svoboda izražanja in kazenskopravno varstvo časti in ugleda. *Zbornik znanstvenih razprav*, LV. letnik, 255-267.
- Terrou, Fernand, 1962. *L'information*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Vreg, France. 1990. *Demokratično komuniciranje*. Maribor: Obzorja.
- Vreg, France. 1993. Transnacionalno in interkulturno komuniciranje. *Teorija in praksa*, 11-12, 1142-1157.
- Vreg, France. 1995. Political, National and Media Crises. V D. Paletz, K. Jakubowicz and P. Novosel (ur.), *Glasnost and After : Media and Change in Central and Eastern Europe*. NewYork : Hampton Press, 49-61.
- Vreg, France. 1996. *Interactional Communication*. V F.Vreg (ur.), *Interactional Communication among Living Beings. Ethological Approach to Human - Animal Interaction*. Ljubljana: Institut of Social Sciences.
- Vreg, France, 1996. Protislovje med pravico do obveščenosti in pravico do zasebnosti. Referat na Mednarodnem kolokvijju republike Slovenije in Sveta Evrope in memoriam Andreja Novaka o pravici do zasebnosti, 12. Portorož, 14-16 april 1996.
- Wenturis, Nikolaus. 1993. Ethnizität, Nationalstaat und EG-Integration. Referat na simpoziju *Föderale Perspektiven für Europa: Probleme - Bedingungen - Konzepte*, 20. Münster, 11-14 marec 1993.